

neral, i el doctor Ramírez de Verger, en aquest cas concret.

Joan Gómez Pallarès

T.P. WISEMAN,
Catullus and his world.
A reappraisal.

Cambridge University Press,
Cambridge 1985, 287 pp.

Estem convençuts que aquest llibre que ara ressenyem és un treball important, no solament dins del camp bibliogràfic que es refereix a l'obra de Catul, sinó també dins del de la literatura llatina clàssica, en general. Hi ha moltes raons que ens inclinen a pensar així (algunes d'elles, com els diferents punts de vista que sobre aspectes concrets de fensa Wiseman, les citarem en el moment oportú), però potser allò que més ha influït en el nostre parer, hagi estat l'actitud de l'autor davant la vasta matèria que toca: pensar que un estudiós de Catul i la seva obra com T.P. Wiseman (parlem de Catul, però podríem estar-ho fent també de qualsevol altre escriptor llatí clàssic), que ha estat publicant sobre el tema des de l'any 1969, arriba a la conclusió que el que cal és «emfasitzar els límits del nostre coneixement» i no deixar-se endur per explicacions còmodes i acumulades al llarg dels anys, és important i fa que ens hi pensem.

Com el mateix autor dóna a entendre en el Prefaci, quan fa molts anys que un estudiós treballa en un mateix tema, potser li ha arribat ja el moment d'aturar-se, recapitular sobre allò que ha fet i iniciar un nou camí. Wiseman es troba en aquest punt de la seva vida professional i l'obra que molts científics haurien dedicat a la immortalitat del seu tema de treball i potser a la d'ells mateixos, l'autor la dedica, en bona part (i aquesta és una opinió personalíssima), a fer una sèrie d'advertències, a vegades subliminars, a vegades ben clares. Advertències dirigides, pensem, no tant a aquells que podríem considerar col·legues en la tasca de Wiseman, sinó a aquells que, com qui escriu aquestes línies, comencen ara la seva feina investigadora. Advertències que s'estructuren al llarg del llibre a través d'una sèrie de capítols, guiat sobretot algun d'ells, per la personal «filosofia» científica de l'autor: en el fons, ell mateix és conscient d'aquesta personal visió d'alguns aspectes del món de Catul, quan anomena les seves idees *my heresies* (pref., p. IX).

La primera mostra del que estem comentant, és el contingut dels tres capítols inicials del llibre, els quals no estan directament dedicats a Catul i la seva obra, sinó més aviat a fer arribar al lector la sensació (la primera gran advertència) que el món del segle I aC, per molt que hom s'hi escarrassi, no és el nostre, i que el fet que hom hi identifiqui sentiments o situacions que puguin ser familiars als nostres dies, no vol dir que tot ell (valors i actituds morals, sobretot) sigui paral·lel al nostre.

En concret, el primer capítol, «A world not ours», es dedica a reflexionar

sobre aquest tipus de perills i a advertir-nos sobre la seva existència i sobre el «poder de convocatòria» que han tingut i tenen. Per exemple, idees preconcebudes que nosaltres hem heretat, com pot ser el fet de pensar que tot va canviar a Roma quan es va passar de la República al Principat. Naturalment, des d'un punt de vista polític, això és força cert. Però des d'un punt de vista d'història social, res més lluny de la realitat: hi ha una clara continuïtat en els *mores* de l'èlite romana, si més no, en les centúries primera aC i dC.

Una altra idea preconcebuda, aquesta sobre Catul, és que aquest era una persona cruel per la gran quantitat de «càstigs literaris» que feia patir als seus enemics. Sembla clar que Catul era un home que odiava amb la mateixa intensitat que estimava, però d'aquí a considerar la crueltat com a tret distintiu del seu caràcter, hi ha un llarg camí. Com refusa Wiseman aquest «clixé»? Doncs, senzillament, fent una anàlisi dels passatges d'autors llatins que parlen de càstigs, i arribant a la conclusió que el món del càstig corporal i públic és el que coneixen els romans, des de Plaute fins a Prudenci. El fet que aquests càstigs i aquesta crueltat es trobin, en ocasions, en l'obra de Catul, no és altra cosa que un pàl·lid reflex del món i l'entorn que va viure el poeta, però no un tret distintiu del seu caràcter.

També es toca el tòpic de si Catul era o no un homosexual. Aquest és un tema ja prou discutit i que hauria de ser clar per a tothom: un romà contemporani de Catul no s'ho preguntaria mai, per la senzilla raó que l'activitat sexual no s'etiquetava en relació amb el sexe dels qui la practicaven, sinó tenint en compte les idees d'activitat/passivitat

en la relació iniciada (*uid.* pp. 10-14 del cap. I: «Sexual mores»).

Els capítols II i III els dedica Wiseman a prosseguir l'anàlisi de l'entorn del poeta i no pas de la seva obra o d'ell mateix. Ho fa a través de l'estudi de dos dels personatges que la tradició més ha lligat amb la pròpia història de Catul: Clòdia Metelli (cap. II: «Clòdia: pleasure and sway») i M. Caelius Rufus (cap. III «The trial of Marcus Caelius»). I ho fa d'una manera deliberadament separada, per tal de respectar, com ja dèiem, *the limits of our knowledge*, i no veure coses gràcies a la tradició rebuda, allà on l'evidència palpable del coneixement que posem no permet veure-hi res d'especial. De tota manera, també reconeix (no sense una fina ironia), que «any reader who really *must* identify Clòdia Metelli as Catullus'Lesbia, and Caelius Rufus as his successful rival for her favours, will be able, without too much mental effort, to make his own synthesis of chapters II, III and V («Lesbia illa». 1. *Falso nomine*. 2. The introductory sequence. 3. The theme in the background. 4. *Allius' house*. 5. The epigrams. 6. Reflections in myth.). As the final chapters shows (aquests estan dedicats a intentar dibuixar els orígens de la imatge de Catul i el seu món, al segle XX, concentrant-se en la figura de Lèsbia), he will be in good company».

Ambdós capítols parteixen (sobretot el III) de l'anàlisi minuciosa i desapassionada del *Pro Caelio* de Ciceró. El II descriu fil per randa tots els detalls coneguts o deduïbles de Clòdia Metelli i de la seva família (la condició de noble; la possible participació en espectacles escènics; la pressumpta activitat políti-

ca i la seva actitud apassionada envers l'amor i els plaers de la vida) i el III analitza l'entorn de Caelis Rufus i ell mateix com a personatge públic, els crims pels quals fou acusat i, sobretot, el judici al qual fou sotmès. Aquest famós judici es convertí en un autèntic espectacle, gràcies als diferents elements que hi convergien: es tractava de gent de l'alta societat, els rêtors que hi participaven eren dels més importants de l'època (com a acusadors, Atratinus, L. Herennius i el germà de Clodia Metelli; com a defensors, el mateix Caelius i Ciceró i Crassus, els seus dos protectors) i a més, un dels principals testimonis de l'acusació era una vídua noble (Clodia Metelli), que havia de parlar en contra d'aquell que havia estat el seu amant formal.

La descripció del judici que duu a terme Wiseman i l'anàlisi que fa dels elements interns i de la tàctica, seguida tant per la defensa com per l'acusació, ens semblen magnífics i de lectura obligada per qualsevol estudiós o amant del període històric concret, fins i tot sense tenir en compte que el llibre té com a tema central Catul. Es viu d'una manera apassionada, gràcies a aquesta lectura, el fil argumental i l'estratègia que seguí en aquella ocasió el genial Ciceró: d'una manera subtilíssima portà el fil cap a on ell volia, és a dir, cap a deixar palès que les úniques evidències contra Caelius eren basades en el testimoni de Clodia. I el que calia fer era clar: destruir completament la reputació i la credibilitat social d'aquella dona, per tal de destruir, així, el testimoni de l'acusació. No cal dir que Caelius fou absolt.

El capítol IV, «Catullus in context», toca ja directament la figura del poe-

ta, però tampoc d'una manera convencional. Intenta Wiseman explicar-se alguns dels «tics» i obsessions de Catul a través de l'anàlisi del Catul-persona, del seu origen i formació i del context en què van viure ell i la Roma de la seva època. Alguns dels punts de vista de Wiseman són francament engrescadors: per exemple, la constant preocupació econòmica que devia patir Catul (es poden citar com a poemes que contenen clares al·lusions econòmiques, els 23, 41, 103, 12, 25, 42, 13, 8, 21, 24, 26, 41, etc.), la qual el va dur fins i tot, en un moment de gran exaltació del seu amor per Lèsbia (poema 5, 7-11), a comptar els petons que demanava a la seva estimada de la mateixa manera que les xifres estaven ordenades en un àbac de l'època (les centenes a la dreta i els milers a l'esquerra: *uid.* pp. 104 ss.): és com si cada vers fos una línia de l'àbac. Un altre aspecte d'això que comenta Wiseman és la visió que ofereix Catul de l'amor dins de la parella, com si es tractés d'un contracte comercial en el qual ambdues parts tenen una sèrie de drets i deures, sent sempre Catul, finalment, la part honesta del contracte i l'enganyada per l'altra part (*uid.* poem. 30, 73, 76, 87, 91, 102). És indicador d'aquesta situació el fet que els dos mots més utilitzats per Catul a l'hora de parlar de les relacions personals, són *fides* i *foedus* (*cf.* p. 105).

Un altre punt que ressalta fortament Wiseman és l'origen geogràfic i social de Catul. L'anàlisi del lloc i de la societat en què va néixer i créixer ofereixen imprescindibles dades per poder entendre la contradicció constant que devia viure el poeta, en lluita

amb el seu *background*, per una banda, i amb la vida i costums de l'alta societat romana, per l'altra. No s'ha d'oblidar mai, per exemple, i Wiseman ho indica clarament (cf. pp. 110-111), que les comunitats rurals italianes (Catul era de la Transpadana) eren les que conservaven amb més fermesa i convicció les virtuts i tradicions antigues. L'actitud de Catul davant del matrimoni serà la que, una generació més tard, afavorirà la legislació d'August, *De maritandis ordinibus* (la idea de la *proles* i la *propago*). No és d'estranyar, doncs, que la traïció més flagrant al matrimoni, l'adulteri, sigui per al poeta un dels pitjors mals que es poden patir.

Wiseman analitza encara altres obsessions de Catul en aquest capítol IV: la seva noció d'amor (un acord i entrega absoluts i sobretot mutus); el seu respecte per la virginitat de la dona i pel fet que aquesta arribi «intacta» a la unió amb l'estimat (*uid.*, sobretot, el poema 62, 39-47). La conclusió que n'extreu, ja l'apuntàvem: probablement, la «seva tragèdia fou que mai no va refusar del tot els «estàndards» morals dels Valerii de Verona, quan va decidir viure en el món dels patricis Claudis: tota la seva poesia amorosa reflecteix aquest conflicte» (cf. p. 129).

El capítol V («Lesbia illa») és dedicat a analitzar la figura que s'amaga sota el pseudònim catul·lià de Lèsbia i la relació amorosa amb el poeta: Wiseman justifica la tria d'aquest nom com a pseudònim; parla de la manca de dades fiables que facin afirmar que es tractava de Clodia Metelli (apunta més aviat a la idea que fos una germana d'aquesta [?]) i analitza a fons, per

mitjà dels poemes, el desenvolupament de la relació entre ambdós i les fases per les quals va passar el seu amor (el desig incontenible, l'atracció total, donar-ho tot, i, després, el desengany, la frustració, el ressentiment, la desesperació i l'odi, barrejats encara, però, amb un fort desig cap a l'estimada *-uid.* el poema 85 que expressa meravellosament bé aquest sentiment).

Intentar saber com va acabar, o quan va fer-ho, la relació Lèsbia-Catul, pertany al camp de la fabulació històrica. Ara bé, Wiseman intenta presentar més informació, enfocant la relació des d'un punt de vista nou (l'apartat 6 del cap. V: «Reflections in myth», pp. 175 ss.): busca els possibles paral·lelismes entre la situació del poeta i el tractament que fa en alguns poemes del tema mitològic i les relacions entre déus (analitza els poemes 68b, 64 i 63).

El capítol VI, «The unknown Catullus», és potser el més arriscat del llibre. Wiseman hi proposa una lectura nova del poema 116 (*uid.* pp. 183 ss.) i, sobretot, dels versos 3 i 8. A través d'ella (impossible resumir-la aquí) arriba a la conclusió que és probable que Catul dirigís els esforços literaris, després d'acabar els seus llibres de poemes, cap al camp de l'escenificació (potser cap al mim). Des d'aquesta nova perspectiva, Wiseman recull i analitza tota l'evidència externa que ell coneix sobre Catul (la informació està recollida en un «Appendix. References to Catullus in Ancient Authors» -pp. 246-262-, on es troben les 109 citacions que hi són treballades), per tal de refermar la seva hipòtesi, i a continuació reinterpretar algun dels

poemes de la col·lecció catuliana (el 34 i el 62) des d'un punt de vista escènic (cap. vi, ap.3: «Attis at the Megalesia», pp. 198 ss.).

El capítol vii i darrer, «The afterlife of Lesbia», està dedicat a reconstruir el camí que ha seguit la imatge de Catul, fins arribar al segle XX, començant des de Petrarca (els apartats són: 1. *Before Schwabe*. 2. *Moralisers*. 3. *Cynics*. 4. *Wilder's Clodia*. 5. *Some post-war versions*.).

El llibre és completat per l'apèndix que ja hem citat abans; per unes *Endnotes* (pp. 263-272), que toquen punts molt concrets relacionats amb Catul (1. *Murena dancing*. 2. *Catulus' collection*. 3. *Veranius*. 4. *Varro on Cybele*); per una completíssima bibliografia i pels índexs (un índex de passatges citats i el general).

Recollint ja allò que avançàvem al començament, pensem que aquest és un llibre de lectura imprescindible per tot aquell que avui vulgui acostar-se a Catul i a la seva obra. Però també ho és, per la rigorosa manera d'enfocar el treball que té T.P. Wiseman, per a qualsevol que vulgui iniciar-se en l'estudi seriós de la literatura llatina d'època clàssica.

Joan Gómez i Pallarès

MAURICIO PASTOR MUÑOZ,
Indigenismo y romanización
en la tierra de Loja,
Granada 1986, 61 pp.
i un mapa i 6 làmines.

L'objectiu perseguit en aquest estu-

di és precisat pel mateix autor: «aportación crítica de un amplio caudal documental, epigráfico y arqueológico, que permita ulteriores profundizaciones en estudios de detalle que, a su vez, posibiliten, en el futuro, la concreción sintética de una "Historia de Loja y su tierra" durante la época ibero-romana» (p. 197).

Per aconseguir aquest objectiu, Mauricio Pastor es fonamenta en un estudi de les fonts (pp. 197-220). En primer lloc, les fonts literàries. Pastor analitza les fonts literàries clàssiques, «muy escasas y poco esclarecedoras», limitades sobretot a Plini i a Ptolemeu, autors que citen noms de ciutats que podrien ésser identificades a la terra de Loja.

El text de Plini (*Nat.* III, 10) és ofert en llatí, s'hi afegeix la traducció de García y Bellido, i l'autor mateix dóna encara la seva versió pròpia. Pastor hi admet una lliçó nova, un *omnia*, que li permet de salvar algunes dificultats interpretatives. Ambdues traduccions són correctes, però hom no entén la interpretació de *in Mediterraneo* per *en el interior de las tierras* per part de les dues traduccions. Una interpretació més ajustada s'obté si es té en compte la posició geogràfica en què els geògrafs de l'època concebien la Hispània. Si s'hi pensa, sens dubte els *oppida* esmentats estan dirigits cap a la Mediterrània.

La segona citació és de Ptolemeu, i Pastor la publica en grec i, després, la tradueix. Lamentem que només la citi d'una manera vaga, o sigui, «en el libro II», i no concreti ni el capítol ni l'apartat, sobretot tractant-se d'un autor difícil de citar. Tampoc no creiem